

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-52-65>

УДК 502.1:336.2:658

Дуляба Наталія Іванівна

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4377-874X>

Nataliia Duliaba

Lviv Polytechnic National University

ПЕРСПЕКТИВИ ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ БІЗНЕС-СТРУКТУР ЧЕРЕЗ ЕКОЛОГІЧНЕ ОПОДАТКУВАННЯ

PERSPECTIVES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF BUSINESS STRUCTURES THROUGH ENVIRONMENTAL TAXATION

Анотація. У статті розглянуто роль екологічного оподаткування у забезпеченні гармонійного розвитку бізнес-структур. Визначено його значення як інструменту державного регулювання, що сприяє зменшенню негативного впливу підприємств на довкілля та стимулює їх до впровадження екологічно чистих технологій. Проаналізовано вплив екологічних податків на інвестиційну політику підприємств, їх конкурентоспроможність і фінансову стійкість. Особлива увага приділена необхідності екологічних інновацій як ключового чинника сталого розвитку. Висвітлено міжнародний досвід екологічного оподаткування, його переваги та виклики. Запропоновано напрями формування механізму ефективного використання екологічного податку та підтримки екологічних інновацій, що сприятиме розвитку екологічно відповідального бізнесу та економіки загалом.

Ключові слова: екологічне оподаткування, сталий розвиток, екологічні інновації, податкові стимули, бізнес-структури.

Summary. The article examines the role of environmental taxation in ensuring the sustainable development of business structures. It highlights the significance of environmental taxes as a regulatory tool aimed at reducing the negative impact of enterprises on the environment while encouraging them to adopt environmentally friendly technologies. The study emphasizes that effective environmental taxation not only generates additional budget revenues but also serves as a powerful incentive for businesses to minimize harmful emissions, optimize resource consumption, and implement innovative solutions. The article analyses the impact of environmental taxation on the investment strategies of enterprises, focusing on how tax policies influence corporate decisions regarding modernization, production optimization, and compliance with international environmental standards. Particular attention is given to the importance of ecological innovations as a key factor in sustainable business development. The study outlines various forms of ecological modernization, including energy-efficient technologies, the use of renewable energy sources, waste recycling, and digital solutions for environmental monitoring and control. A comparative analysis of international practices in environmental taxation demonstrates that countries such as Sweden and Germany have successfully implemented tax policies that incentivize businesses to reduce pollution and transition to sustainable production models. Meanwhile, in Ukraine, the effectiveness of environmental taxation remains limited due to insufficient tax rates and an inefficient distribution of collected funds. The article underscores the need for reforming the environmental tax mechanism to align with global best practices and strengthen corporate responsibility towards environmental protection. The authors propose key directions for enhancing the mechanism of environmental taxation and supporting ecological innovations. These include differentiated tax rates based on pollution levels, greater transparency in the allocation of tax revenues for environmental projects, and the development of financial support instruments for businesses investing in green technologies. The proposed measures aim to create a favourable environment for sustainable business development, enhance competitiveness, and contribute to long-term economic growth while ensuring environmental sustainability.

Keywords: environmental taxation, sustainable development, ecological innovations, tax incentives, business structures.

Постановка проблеми. У сучасних умовах зростаючого навантаження на навколишнє середовище екологічне оподаткування стає важливим інструментом державного регулювання, що сприяє гармонійному розвитку бізнес-структур. Зміни клімату, виснаження природних ресурсів та посилення екологічних викликів вимагають нових підходів до ведення господарської діяльності, які б враховували екологічні аспекти та забезпечували довгострокову стійкість економіки.

Однак застосування екологічного оподаткування як механізму стимулювання екологічно відповідального бізнесу досі викликає дискусії. З одного боку, воно створює фінансовий тиск на підприємства, особливо ті, що залежать від ресурсомістких технологій. З іншого боку, ефективне використання екологічних податків може сприяти зниженню негативного впливу на довкілля, стимулювати інновації, енергоефективність та розвиток «зеленого» бізнесу.

Незважаючи на потенційні переваги, існує низка проблем, пов'язаних із імплементацією екологічного оподаткування. До них належать недостатня прозорість у розподілі податкових надходжень, невизначеність у законодавчій базі, низька екологічна свідомість підприємств та, насамперед, нестача ефективних стимулів для модернізації виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Екологічне оподаткування знайшло своє відображення в багатьох наукових дослідженнях вітчизняних вчених. Зокрема, соціально-економічне значення та сутність екологічного оподаткування, переваги та недоліки, його сучасні тенденції та перспективи удосконалення розглядає в своєму монографічному дослідженні Канонішена-Коваленко К. [1, с. 4, 19–21]. Новицька Н., на основі дослідження статичної та динамічної ефективності екологічного податку, доводить практично відсутність стимулювання розвитку та забезпечення технологічних змін бізнес-структур при реалізації такого державного механізму [2, с. 184–194]. Самко О. в своєму дослідженні відображає недоліки екологічного оподаткування, які пов'язані із відсутністю тісного взаємозв'язку між обсягами податкових надходжень від екологічного податку та витратами на охорону навколишнього природного середовища [3]. Панченко О. відображає відсутність чи недостатню реалізацію функцій оподаткування екологічним податком [4]. Також важливу роль для цілей даного дослідження відіграють праці зарубіжних вчених, які відображають позитивний досвід реалізації механізмів екологічного оподаткування та стимулювання збереження навколишнього середовища [5]. Не зважаючи на наявність численних досліджень зарубіжних та вітчизняних вчених, екологічне оподаткування в Україні потребує суттєвих вдосконалень, спрямованих, з однієї сторони, на збереження навко-

лишнього природного середовища, з іншої сторони – на стимулювання модернізації обладнання та вдосконалення технологій бізнес-структурами.

Мета статті. Дослідити значення екологічного оподаткування для гармонійного розвитку бізнес-структур та визначити перспективи формування ефективного механізму екологічного оподаткування в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах екологічне оподаткування є одним із найважливіших механізмів державного регулювання, спрямованого на зменшення негативного впливу бізнесу на навколишнє середовище. Впровадження ефективної системи екологічних податків дозволяє не лише забезпечити додаткові надходження до бюджету, а й створити стимули для підприємств впроваджувати екологічно чисті технології, зменшувати викиди шкідливих речовин і використовувати ресурси більш ефективно.

Екологічне оподаткування – це система фінансових інструментів, спрямованих на зменшення шкідливого впливу виробництва та споживання на довкілля. Воно передбачає накладення податків на підприємства, які здійснюють забруднення навколишнього середовища, використання природних ресурсів або виробництво продукції, що спричиняє екологічні ризики. Основна мета такого оподаткування – не лише наповнення бюджету, а й стимулювання бізнесу до переходу на більш екологічно дружні технології та моделі управління. Таку точку зору підтверджує і думка Канонішеної-Коваленко К., яка відображає, що «Екологічний податок за своєю економічною сутністю є компенсацією за шкоду, заподіяну навколишньому середовищу. Відтак, сума сплаченого екологічного податку повинна покривати витрати на фінансування заходів, необхідних для відновлення навколишнього середовища, відповідати сумі нанесеній навколишньому середовищу шкоди» [1, с. 4].

Розвинені країни світу вже давно використовують екологічне оподаткування як ключовий інструмент забезпечення сталого розвитку. Наприклад, у Швеції запроваджені високі податки на викиди вуглекислого газу, що стимулює підприємства до використання відновлюваних джерел енергії. У Німеччині активно розвивається система податкових пільг для компаній, які інвестують у зниження забруднення [5]. В Україні екологічний податок поки що не є достатньо ефективним, адже його розмір не завжди відповідає реальним витратам на відновлення екосистеми, а система розподілу цих коштів потребує удосконалення.

Для бізнесу екологічний податок є важливим регуляторним фактором, що змушує підприємства переглядати свої підходи до виробництва, впроваджувати нові технології та мінімізувати негативний вплив на природу. Одним із ключових наслідків екологічного оподаткування є зміна інвестиційної політики підприємств: компанії,

щоб уникнути значних податкових витрат, починають вкладати кошти у модернізацію обладнання, оптимізацію виробничих процесів та впровадження екологічних стандартів.

До основних позитивних аспектів екологічного оподаткування для бізнесу належать:

1. Зниження витрат на енергоносії та ресурси – підприємства, які інвестують у енергоефективні технології, значно скорочують свої витрати на електроенергію, газ та воду.

2. Підвищення конкурентоспроможності – компанії, що впроваджують екологічно безпечні методи виробництва, отримують переваги на міжнародному ринку, де екологічні вимоги стають дедалі жорсткішими.

3. Покращення репутації – бізнес, що демонструє відповідальне ставлення до екології, підвищує свою привабливість для споживачів, партнерів та інвесторів.

Важливим результатом екологічного оподаткування бізнес-структур повинно стати впровадження ними екологічних інновацій. Як справедливо зазначає Харченко Т., екологічні інновації є основою сталого розвитку: «Саме впровадження екологічних інновацій здатне забезпечити корпоративну соціальну відповідальність бізнесу, зростання його прибутковості, підвищення лояльності споживачів та в кінцевому підсумку високі показники конкурентоспроможності виробника за збереження екологічної системи» [6, с. 27].

У сучасних умовах екологічні інновації стають важливим інструментом для забезпечення сталого розвитку бізнес-структур. Посилення екологічного оподаткування та впровадження державних і міжнародних екологічних стандартів вимагає від підприємств перегляду своїх виробничих процесів, зменшення негативного впливу на довкілля та використання новітніх технологій. Інноваційні екологічні рішення дозволяють не лише знизити податкове навантаження, а й створити конкурентні переваги на ринку, що робить їх впровадження стратегічно важливим завданням для бізнесу.

Підвищення екологічних вимог до підприємств обумовлено не лише нормативними актами, а й суспільним запитом на відповідальне ведення бізнесу. Споживачі все більше орієнтуються на продукцію та послуги компаній, що впроваджують екологічні технології та зменшують викиди шкідливих речовин. Окрім цього, доступ до міжнародних ринків значною мірою залежить від відповідності екологічним стандартам, що робить екологічні інновації важливим фактором експортної конкурентоспроможності.

Серед основних напрямів екологічних інновацій у бізнесі виділяємо наступні:

1. Енергозбереження та використання відновлюваних джерел енергії. Одним із ключових напрямів екологічних інновацій є перехід підприємств на використання енергоефективних техно-

логій та альтернативних джерел енергії. Встановлення сонячних панелей, вітрових турбін, систем рекуперації тепла дозволяє скоротити витрати на енергоносії, зменшити викиди парникових газів і відповідати міжнародним екологічним стандартам. Такі рішення не лише знижують податкове навантаження на підприємства, а й підвищують їх фінансову стабільність у довгостроковій перспективі.

2. Зменшення промислових відходів та переробка ресурсів. Екологічно орієнтовані підприємства активно впроваджують принципи циркулярної економіки, що передбачає повторне використання матеріалів та мінімізацію відходів. Наприклад, у будівельній галузі значного поширення набувають технології використання перероблених матеріалів, таких як бетонні відходи та вторинні полімери. Це дозволяє не лише знизити навантаження на навколишнє середовище, а й скоротити витрати на закупівлю нових матеріалів та витрати на сплату податків.

3. Автоматизація та цифрові технології для екологічного контролю. Використання інтелектуальних систем управління виробництвом і логістикою сприяє ефективному контролю за споживанням ресурсів і зменшенню екологічного сліду підприємств. Наприклад, застосування технологій IoT (Інтернету речей) дозволяє здійснювати постійний моніторинг викидів, споживання енергії та стану обладнання, що сприяє своєчасному усуненню неефективних процесів, що, в свою чергу сприятиме зменшенню забруднень, відповідно зменшенню бази оподаткування.

4. Впровадження екологічно безпечних технологій у виробництво. Перехід на екологічно безпечні технології є ключовим напрямом сталого розвитку бізнесу. Наприклад, у хімічній та фармацевтичній промисловості зменшення використання токсичних реагентів та перехід на екологічні розчинники значно покращує якість продукції та знижує шкідливий вплив на довкілля. В автомобільній промисловості зростає частка електромобілів, що скорочує використання вичерпного палива та сприяє зменшенню викидів CO₂.

5. Вдосконалення логістики та транспортної системи. Значну роль у впровадженні екологічних інновацій відіграє оптимізація логістичних процесів. Використання електротранспорту, систем управління маршрутами для мінімізації витрат пального, переведення складів на автоматизовані системи з енергоощадними технологіями – все це дозволяє значно скоротити екологічний вплив транспортної діяльності компаній.

Запровадження екологічних інновацій є не лише вимогою часу, а й важливим чинником підвищення конкурентоспроможності бізнесу. У перспективі компанії, що активно впроваджують екологічні рішення, матимуть низку переваг:

- Зниження податкового навантаження – адаптація до екологічного оподаткування дозволить

підприємствам мінімізувати додаткові витрати на сплату екологічних податків.

- Розширення доступу до фінансування – екологічно відповідальні компанії мають більше можливостей для отримання міжнародних грантів, кредитів та державної підтримки.

- Підвищення репутації та довіри споживачів – екологічно свідомий бізнес користується більшою популярністю серед клієнтів, партнерів та інвесторів.

- Зменшення ризиків регуляторного впливу – відповідність екологічним стандартам знижує ймовірність штрафних санкцій та обмежень у діяльності.

- Економія ресурсів та підвищення ефективності – інноваційні технології дозволяють скоротити витрати підприємств на енергоресурси, матеріали та логістику.

Екологічні інновації відіграють ключову роль у формуванні сталого бізнес-середовища. Впровадження енергоефективних технологій, використання відновлюваних джерел енергії, автоматизація процесів та перехід до циркулярної економіки дозволяють підприємствам не лише адаптуватися до сучасних екологічних викликів, а й отримати додаткові конкурентні переваги. Для стимулювання бізнесу до екологічних інновацій важливо вдосконалювати механізми екологічного оподаткування, розширювати доступ до фінансових ресурсів і підтримувати впровадження екологічних стандартів на державному рівні. Тобто, гармонійний розвиток бізнес-структур через екологічні інновації є невід'ємною частиною майбутньої економічної моделі, що поєднує прибутковість підприємств із відповідальністю перед суспільством і природою.

Разом з тим, екологічне оподаткування може створювати певні труднощі для бізнесу. Високі ставки податків можуть стати фінансовим тягарем для малих і середніх підприємств, які не мають ресурсів для швидкої модернізації. Крім того, недостатня прозорість у розподілі екологічних податків може викликати недовіру з боку бізнесу щодо доцільності їх сплати.

Для забезпечення сталого розвитку бізнес-структур через екологічне оподаткування необхідно запровадити ряд реформ, що дозволять зробити цей механізм більш ефективним:

1. Диференціація податкових ставок – встановлення різних рівнів екологічного податку залежно від рівня забруднення, що дозволить підприємствам, які мінімізують свій вплив на природу, отримувати податкові пільги.

2. Прозорість використання податкових надходжень – кошти, отримані від екологічного оподаткування, повинні спрямовуватися на реалізацію екологічних проектів, фінансування «зелених» інновацій, розвиток системи екологічного моніторингу.

3. Державна підтримка екологічної модернізації – запровадження субсидій, кредитних програм та грантів для підприємств, що впроваджують екологічно чисті технології.

Запровадження таких заходів дозволить не лише зменшити екологічне навантаження, але й сприятиме економічному зростанню, створенню нових робочих місць у сфері «зелених» технологій та розвитку сталого підприємництва.

Екологічне оподаткування відіграє важливу роль у забезпеченні сталого розвитку бізнесу, сприяючи модернізації виробництва, впровадженню екологічних стандартів та підвищенню енергоефективності. Хоча цей механізм може створювати додаткове фінансове навантаження на підприємства, його ефективне застосування сприяє довгостроковій стійкості економіки. Вдосконалення екологічного оподаткування, забезпечення прозорості його використання та стимулювання підприємств до екологічної модернізації є необхідними умовами для досягнення сталого розвитку бізнес-структур.

Економічні стимули також відіграють важливу роль у поширенні екологічних інновацій. Держави розвинених країн активно підтримують бізнес через податкові пільги, гранти та кредитні програми на впровадження екологічно чистих технологій. В Україні механізм екологічного оподаткування потребує вдосконалення, зокрема розширення фінансових інструментів для підтримки інноваційної діяльності бізнесу.

Висновки. Екологічне оподаткування є важливим інструментом стимулювання гармонійного розвитку бізнес-структур, адже воно спонукає підприємства впроваджувати енергоефективні технології, оптимізувати виробничі процеси та зменшувати негативний вплив на довкілля. Завдяки фінансовим стимулам, таким як податкові пільги для екологічно відповідального бізнесу, компанії отримують можливість не лише знижувати витрати, а й підвищувати свою конкурентоспроможність на ринку. Крім цього, впровадження екологічних інновацій сприяє покращенню іміджу підприємств, розширенню доступу до міжнародних ринків і залученню інвестицій у «зелені» проекти.

Перспективи розвитку та вдосконалення екологічного оподаткування в Україні передбачають запровадження диференційованих ставок податку залежно від рівня забруднення, підвищення прозорості використання екологічних податкових надходжень, а також створення ефективних механізмів державної підтримки екологічної модернізації підприємств. Важливим напрямом реформування є посилення контролю за дотриманням екологічних стандартів, а також розвиток стимулюючих програм, що заохочують бізнес до переходу на циркулярну економіку та впровадження екологічно чистих технологій. Це дозволить не лише мінімізувати екологічні ризики, а й забезпечити сталий економічний розвиток країни.

Список використаних джерел:

1. Канонішена-Коваленко К. Екологічний податок від А до Я. Київ : Фондація «Відкрите Суспільство», 2017. 108 с.
2. Новицька Н. Вплив екологічного оподаткування на активізацію фінансування природоохоронних витрат та впровадження екоінноваційних проєктів. *Modeling the development of the economic systems*. 2024. № 1. Р. 14–21. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2024-11-2>
3. Самко О. Проблеми та перспективи екологічного оподаткування в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2023. № 1 (33). С. 184–197. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-1\(33\)-184-197](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-1(33)-184-197)
4. Панченко О. Екологічне оподаткування в Україні: реалії та перспективи в умовах сталого розвитку. *Економіка та суспільство*. 2024. № 64. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-63>
5. Tsiantikoudis S., Galatsidas S., Paschalidou A., Zafeiriou E., Arabatzis G. Environmental taxes in the European Union and their use as a means of environmental restoration. *IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science*. 2022. № 1123. DOI: <https://doi.org/10.1088/1755-1315/1123/1/012091>
6. Харченко Т.Б. Екологічна інноваційна діяльність як основа сталого розвитку. *Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2021. Том 32 (71). № 1. С. 26–31. DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/71-1-4>

References:

1. Kanonishena-Kovalenko K. (2017) *Ekologichnyi podatok vid A do Ya* [Environmental tax from A to Z]. Kyiv: Fundatsiya "Vidkryte Suspilstvo", 108 p. (in Ukrainian)
2. Novytska N. (2024) Vplyv ekolohichnoho opodatkuvannia na aktyvizatsiiu finansuvannia pryrodookhoronnykh vytrat ta vprovadzhennia ekoinnovatsiinykh proiektiv [The impact of environmental taxation on the activation of financing environmental protection costs and the implementation of eco-innovation projects]. *Modeling the development of the economic systems*, no. 1, pp. 14–21. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2024-11-2> (in Ukrainian)
3. Samko O. (2023) Problemy ta perspektyvy ekolohichnoho opodatkuvannia v Ukraini [Problems and prospects of environmental taxation in Ukraine]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, no. 1 (33), pp. 184–197. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-1\(33\)-184-197](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-1(33)-184-197) (in Ukrainian)
4. Panchenko O. (2024) Ekologichne opodatkuvannia v Ukraini: realii ta perspektyvy v umovakh staloho rozvytku [Environmental taxation in Ukraine: realities and prospects in the context of sustainable development]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no 64. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-63> (in Ukrainian)
5. Tsiantikoudis S., Galatsidas S., Paschalidou A., Zafeiriou E., Arabatzis G. (2022) Environmental taxes in the European Union and their use as a means of environmental restoration. *IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science*, no 1123. DOI: <https://doi.org/10.1088/1755-1315/1123/1/012091>
6. Kharchenko T. B. (2021) Ekologichna innovatsiina diialnist yak osnova staloho rozvytku [Environmental innovation activity as the basis for sustainable development]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Ekonomika i upravlinnia*, vol. 32 (71), no 1, pp. 26–31. DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/71-1-4> (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 14.02.2025